

درس فارغ اصول استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

تاریخ: ۱۳ اسفند ۱۳۹۲

موضوع کلی: صحیح و اعم

مصادف با: ۲ جمادی الاولی ۱۴۳۵

موضوع جزئی: امر هفتم: تصویر جامع (مقام دوم: وجوه تصویر جامع)

جلسه: ۸۵

سال: پنجم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

مقام دوم: وجوه تصویر جامع

عرض کردیم در مقام دوم بحث از تصویر جامع، سخن درباره وجوه تصویر جامع است، بعد از اینکه ضرورت تصویر جامع ثابت شد صحیحی‌ها با هم درباره اینکه این جامع چیست اختلاف پیدا کرده‌اند، اعمی‌ها هم در این جهت اختلاف کرده‌اند، یعنی طبق قول به صحیح در اینکه این جامع چیست اختلاف نظر وجود دارد و طبق قول به اعم هم در تصویر این جامع وجوه مختلفی ارائه شده لذا ما مقام دوم بحث را باید در دو بخش مورد رسیدگی قرار دهیم؛ بخش اول درباره تصویر جامع بنا بر قول به صحیح و بخش دوم تصویر جامع بنا بر قول به اعم است، چون وجوه تصویر جامع طبق هر دو قول (صحیح و اعم) متفاوت است ضمن اینکه بین خود صحیحی‌ها و اعمی‌ها هم در اینکه این جامع چیست اختلاف نظر وجود دارد، لذا نظریات مختلفی پیرامون این جامع اظهار شده که ما به اهم این نظریات اشاره می‌کنیم و آنها را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

بخش اول: تصویر جامع علی القول بالصحیح

وجه اول (محقق خراسانی):

ایشان صحیحی است و از آنجا که معتقد است نیاز به جامع ضروری است در مقام ارائه یک تصویر از جامع بر آمده است، به نظر ایشان جامع عبارت است از یک امر بسیط مقولی که در همه افراد صحیح وجود دارد لکن ما راهی برای تعیین این امر بسیط و شناخت آن نداریم، اصل وجود یک جامع بسیط مقولی که با افرادش وجوداً متحد است مسلم است، یعنی وجود جامع یک حقیقتی است که مثلاً در تمام افراد نماز صحیح وجود دارد و آن حقیقت وجوداً و خارجاً با افراد صحیح متحد است لکن ما نمی‌توانیم آن را درک کنیم لذا اگر از ما سؤال شود آن امر بسیطی که در همه نمازهای صحیح مثل نمازهای یومیه صحیح، نماز عیدین صحیح، نماز میت صحیح، نماز جمعه صحیح، نماز آیات صحیح وجود دارد چیست؟ ما نمی‌توانیم خصوصیات و ذاتیات آن حقیقت را بیان کنیم ولی یک راه برای شناخت این جامع وجود دارد و آن اینکه آن حقیقت و امر بسیط مقولی که جامع افراد صحیح است آثار و نشانه‌هایی دارد که آن آثار و نشانه‌ها در آیات و روایات ذکر شده مثل اینکه گفته شده نماز، ناهی از فحشاء و منکر است یا اینکه نماز معراج مؤمن است یا اینکه نماز قربان کل تقی است لذا ما از راه آن آثار و نشانه‌ها به آن جامع پی می‌بریم.

پس این امر بسیط مقولی به آثار و نشانه‌هایی که در آیات و روایات برای آن بیان شده شناخته می‌شود ولی خودش قابل درک و فهم نیست همان گونه که ذات خداوند تبارک و تعالی قابل درک و فهم نیست ولی از راه آیات و نشانه‌های الهی به ذات اقدس

الهی بی می‌بریم. پس مرحوم آخوند می‌گوید: بین افراد و انحاء صلاة یک جامع بسیط مقولی وجود دارد که با همه افراد صلاة وجوداً و خارجاً متحد است. دلیل بر این مسئله هم آثاری است که بر نمازهای صحیح مختلف مترتب شده است.

پس این امر بسیط مقولی که به عنوان جامع قرار داده شده از روی آثار و نشانه‌هایی که دارد شناخته می‌شود و این آثار و نشانه‌ها فقط در نماز صحیح وجود دارد، معلوم است که نماز فاسد نمی‌تواند معراج مؤمن، قربان کلی تقی و ناهی از فحشاء و منکر باشد، ما وقتی می‌بینیم این آثار در لسان آیات و روایات ذکر شده و در همه انواع و افراد صلاة صحیح وجود دارد سؤال این است که آیا قدر مشترکی برای افراد و انحاء صلاة وجود دارد یا نه؟

اینکه گفته شود در اینجا قدر جامعی وجود ندارد یعنی هیچ وجه اشتراکی مثلاً بین نماز جمعه‌ی صحیح و نماز عید صحیح وجود ندارد لکن معذک این دو نماز اثر واحد و مشترک دارند، قابل قبول نیست. اینجا به استناد قاعده عقلی «الواحد لا یصدر الا من الواحد» نتیجه می‌گیریم که این اثر (ناهی از فحشاء و منکر بودن یا معراج مؤمن بودن) که در همه این نمازها وجود دارد فقط از یک امر ناشی شده و امکان ندارد از امور متعدد نشأت گرفته باشد، مثلاً نهی از فحشاء و منکر اثر واحد برای افراد صحیح از نماز است که این اثر واحد مؤثر واحد دارد، لذا وقتی می‌بینیم همه نمازها یک اثر دارند نتیجه می‌گیریم مؤثر هم یک چیز بیشتر نیست و این همان قدر جامع است، یعنی از اینکه هر نمازی که صحیح واقع شود ناهی از فحشاء و منکر است و این اثر واحد بر همه نمازهای صحیح مترتب می‌شود طبق قاعده «الواحد لا یصدر الا من الواحد» نتیجه می‌گیریم مؤثر هم واحد است و یک چیز است که منشأ این اثر در همه نمازها می‌شود و آن مؤثر واحد که متحد با همه افراد صلاة است همان قدر جامع است.

پس محقق خراسانی به بیانی که عرض شد در صدد این است که اثبات کند تصویر جامع ضروری است و این جامع هم یک جامع بسیط مقولی است، اگر هم بگوییم درست است که همه نمازها دارای اثر واحد هستند ولی هر کدام از این نمازها به یک جهت این اثر را دارد یعنی قائل به تعدد مؤثر و علت شویم؛ مثلاً بگوییم ناهی بودن از فحشاء و منکر نسبت به نماز یومیه علتی دارد که متفاوت است با آن علت، نسبت به نماز جمعه یا نماز میت و امثال آن در این صورت معنای این کلام این است که اثر واحد از مؤثرات متعدد و مختلف صادر شده و این باطل است.

پس عمده تکیه بر این قانون است که «الواحد لا یصدر الا من الواحد» لذا اثر واحد هم صادر نمی‌شود مگر از مؤثر واحد، معلول واحد صادر نمی‌شود مگر از علت واحد و این قاعده اقتضاء می‌کند اثری که در همه انحاء نمازها وجود دارد ناشی از یک مؤثر و علت باشد، چون اگر بخواهد مؤثرات متعدد و علل مختلف داشته باشد و در هر صنفی از اصناف صلاة، یک عامل موجب نهی از فحشاء و منکر شود معنایش این است که یک اثر چند مؤثر داشته باشد و این باطل است، لذا محقق خراسانی نتیجه می‌گیرد تمام افراد و انحاء نماز در این قدر جامع که با اثر واحدی که بر آنها مترتب می‌شود، مشترک هستند لکن ما نمی‌توانیم آن قدر جامع را درک کنیم و آن را با ذکر خصوصیات و جزئیاتش معرفی کنیم و لازم هم نیست بدانیم آن قدر جامع چیست بلکه آن چیزی که لازم است دانسته شود این است که بدانیم یک چیزی در همه اقسام نماز وجود دارد که ناهی از فحشاء و منکر است یا اینکه یک

حقیقت واحدی در همه نمازها وجود دارد که موجب معراج مؤمن می‌شود و ما از این اثر به مؤثر که همان جامع است بی‌می‌بریم ولی اینکه آن جامع چیست امری است که قابل درک نیست.^۱

اشکالات زیادی از ناحیه بزرگانی از جمله شاگردان خود مرحوم آخوند، امام (ره)، مرحوم آیت الله بروجردی و دیگران بر نظر مرحوم آخوند ایراد شده که بعداً به ذکر و بررسی آنها خواهیم پرداخت.

البته خود مرحوم آخوند که در کفایه این جامع را تصویر کرده اشکالی را که مرحوم شیخ انصاری به تصویر جامع علی القول بالصحیح داشته را هم ذکر کرده است، مرحوم شیخ اشکالی را به اصل تصویر جامع علی القول بالصحیح ذکر کرده که ما قبلاً در بحث ثمره نزاع بین صحیحی و اعمی به مناسبتی به این اشکال اشاره کردیم، اصل اشکال از طرف مرحوم شیخ ایراد شده و مرحوم آخوند وقتی جامع را تصویر کرده در ادامه، اشکال مرحوم شیخ را هم متعرض شده و از آن پاسخ داده است - مرحوم شیخ می‌گوید تصویر جامع علی القول بالصحیح هم درست نیست ولی مرحوم آخوند چون صحیحی است و جامع را هم تصویر کرده از این اشکال پاسخ داده است - اشکال مرحوم شیخ که در کفایه ذکر شده و ما هم قبلاً به آن اشاره کردیم این است که این جامع یا یک امر مرکب است یا یک امر بسیط، اگر مرکب باشد اصلاً نمی‌تواند جامع بین افراد صحیح باشد و معنی ندارد یک امر مرکب قدر جامع بین افراد صحیح باشد، اگر هم بسیط باشد این عنوان بسیط از دو حال خارج نیست؛ یا عنوان مطلوب است یعنی اینکه همه افراد نماز صحیح در این جهت مشترکند که مطلوب شارعند؛ مثلاً در سفر، نماز شکسته و در حضر، نماز تمام، مطلوب شارع است یا اینکه چون ما به جامع دسترسی پیدا نمی‌کنیم ولی آثار و لوازم یا عللی دارد که ما از راه علل یا آثار به آن جامع بسیط دسترسی پیدا می‌کنیم لذا آن عنوان بسیط چیزی است که ملزوم و مساوی با مطلوب است و هیچ کدام از این دو نمی‌تواند قدر جامع قرار گیرد:

عنوان مطلوب نمی‌توان قدر جامع باشد؛ چون این عنوان از عناوینی است که خودش به امر و طلب تحقق پیدا می‌کند لذا طلب به آن تعلق نمی‌گیرد مثل قصد امر که نمی‌تواند در متعلق امر اخذ شود در اینجا هم شارع نمی‌تواند عنوان مطلوب را در نظر بگیرد و طلب خود را به آن عنوان متعلق کند چون خود این عنوان از قبل طلب پیدا می‌شود لذا اخذ آن در متعلق طلب محال است چون باعث می‌شود چیزی که مؤخر است مقدم قرار داده شود و این ممکن نیست.

همچنین نمی‌توان قدر جامع را یک امر بسیطی قرار داد که مساوی با مطلوب است - یعنی با اینکه خود طلب نیست ولی ملزوم و مساوی با عنوان طلب است - چون با بساطت آن جامع حقیقی قابل جمع نیست. این بحث مفصل است که ما فعلاً در صدد بیان تفصیل آن نیستیم و شما می‌توانید به کفایه و تعلیقات آن مراجعه کنید.

بحث جلسه آینده: اشکالات وجه اول (کلام محقق خراسانی) را ان شاء الله در جلسه آینده ذکر و مورد بررسی قرار خواهیم داد.

«والحمد لله رب العالمین»

۱. کفایة الاصول، ج ۱، ص ۳۶.